

Scott Soames: *Philosophical Analysis in the Twentieth Century, Vol.1 The Dawn of Analysis*

Princeton University Press, New York 2005, 411 s.

Hoci analytickú filozofiu jej kritici zväčša redukovujú na logickú analýzu jazyka, v lepšom prípade na analýzu prirodzeného jazyka, z omylu ich usvedčujú aj recenzovaný prvý diel dvojzväzkovej monografie Scotta Soamesa, ktorá vznikla z cyklu prednášok na Princetonskej univerzite v rozmedzí rokov 1998 až 2002. Prvý zväzok s názvom *The Dawn of Analysis* (*Úsvit analýzy*) sa venuje obdobiu od 1900 do 1975, pričom technickejšie zamerané problémy z autorskej dielne Frege, Tarski, Carnap a Kripke nie sú predmetom explicitného skúmania. V elegantnom a obsažnom úvode autor naznačuje cieľ svojej práce, zvolený uhol pohľadu a výber problémov, ktoré tematizuje. Ako jeden z relevantných znakov analytickej filozofickej tradície S. Soames uvádza, že analytická filozofia nie je súborom doktrín s jedným spoločným menovateľom, napríklad uplatňovaním formálnologických a matematických nástrojov, ale predstavuje skôr zreťazenie vplyvov a rešpektovanie dvoch výsledkov: 1) uznáva, že filozofické uvažovanie má byť uzemnené predfilozofickým a mimofilozofickým myslením; 2) akceptuje separovania a odlíšenia pojmov logickej pravdy, logického dôsledku, nevyhnutnej a apriórnej pravdy. Soames v úvode opakovane zdôrazňuje, že analytická filozofia nie je fixovaným systémom ani tvrdení, ani postupov, ale analytická tradícia znamená záväzok jasnosti, konceptuálnej a problémovej rigoróznosti a argumentatívnosti. V naznačenom duchu je spracovaná aj publikácia, ktorá sa člení na päť častí so sedemnástimi kapitolami, pričom za každou časťou je primárna aj sekundárna odporúčaná literatúra k preberanej téme.

Prvá časť (*G. E. Moore On Ethics, Epistemology, and Philosophical Analysis*; s. 1 – 90) predstavuje Moora ako filozofa zdravého rozumu (*common sense*), rekonštruuje jeho názory na poznanie, skepticizmus, idealizmus a metódu uplatnenú na oblasť etických skúmaní. Soames charakterizuje Moorovo poňmanie zdravého rozumu, jeho obranu a vyvrátenie Berkeleyho idealizmu na základe odlíšenia percepcie a objektu percepcie, aktu vnímania od vnímaného objektu. Výklad naznačuje, že to bol Moore, kto podkopal v angloamerickom myslení o poznaní vplyv hegelovstva a kantovstva. Veľká pozornosť sa venuje Moorovým tézám o základoch etiky a argumentom o tom, že dobro je nedefinovateľné. Moore rozlišoval medzi dvomi typmi etických otázok: 1) Aký druh vecí musí jestvovať kvôli sebe samým?; Sú tieto druhy vecí samé osebe dobrom?; Vyznačujú sa tieto veci nejakou imanentnou hodnotou?; 2) Aký druh činov musíme vykonať?; Aké skutky sú žiaduce?; Aké

činy sú našou povinnosťou? Kľúčom k jeho názorom na morálku je však téza, že dobro sa nedá definovať, a argumenty na jej podporu. Soames poukazuje na napätie v Moorovej morálnej filozofii prameniace aj z atributívneho použitia výrazu „dobrý“ a rozoberá posun od názorov vyjadrených v *Principia Ethica* k tým, ktoré zahrnuje *Ethics* vydaná o 12 rokov neskôr, t. j. v roku 1912. „The import of this change for Moore’s overall position is that now he has the task of defending his fundamental consequentialist claims about rightness and duty in the same wax – either by appeal to self-evident moral facts revealed by moral intuition, or in some other way – that defends his fundamental claims about goodness“ (s. 85). Soames jasne vysvetľuje, že pre Moora je fundamentálnym pojmom dobro a na jeho základe sa definujú také pojmy ako povinnosť, záväzok, morálne žiaduci čin (*duty, obligations and moral right action*) a obširne vykladá jeho argument proti subjektivismu, ktorý hral mimoriadnu úlohu v emotivizme, keď sa C. I. Stevenson pokúšal objasniť povahu etického konfliktu.

Druhá časť knihy *Bertrand Russell on Logical and Linguistic Analysis* (s. 91 – 194) sa venuje tejto významnej postave a kontroverznému verejnému intelektuálovi. Russell svojim výkonom zasiahol a ovplyvnil logiku, epistemológiu aj metafyziku. Centrálnym motívom jeho prác bolo uplatnenie ducha matematiky a logických nástrojov na filozofiu a atakovanie tradičných filozofických problémov. Východiskom Russellových raných prác bol realizmus, ktorý zdieľal s Mooram. Vyznával tri ontologické záväzky – existenciu materiálnych objektov, existenciu matematických objektov a existenciu zmyslových dát. Postupne však došlo k rozkolu medzi Russellovou epistemológiou a jeho teóriou deskripcií, ktorý sa snažil eliminovať pomocou teórie tried a typov. Tri hlavné elementy jeho intelektuálneho snaženia a ich výsledky – t. j. teória deskripcií, redukcia aritmetiky na logiku a teória logickej konštrukcií – predstavujú redukcionistickú techniku, ktorú aplikoval na pochopenie externého sveta. V roku 1918 tieto komponenty spojil a prezentoval na sérii prednášok v Londýne. Vyšli pod názvom *Filozofia logického atomizmu* a obhajuje sa v nich paralela medzi jazykom a svetom, atomárnymi vetami a molekulárnymi vetami na jednej strane a atomárnymi, resp. molekulárnymi faktmi na druhej strane. Materiálne objekty – teda logické konštrukty zo zmyslových údajov – nemožno podľa neho skonštruovať bez negatívnych faktov, lebo tvrdenie „Vidím stôl“ sa analyzuje ako množina kategorických a hypotetických tvrdení o zmyslových údajoch. „Since these hypothetical statements are supposed to tell us what sense data we would have if various conditions were fulfilled, they must be counterfactual conditionals“ (s. 192). Soames objasňuje, že Russell potreboval takúto triedu tvrdení a faktov, ktoré s nimi korešpondujú, aby udržal doktrínu, že materiálne

objekty sú logickými konštrukciami zo zmyslových údajov. Pre Russella bol ideálom virtuálny filozoficky systém, v ktorom logicky dokonalý jazyk poskytne ideálny nástroj na opis reality. „Using this tool, the job of the philosopher would be to solve or dissolve philosophical problems by explaining philosophically significant parts of natural language in terms of this ideal language. In effect, the philosopher would show us how to translate from natural to the ideal“ (s. 193). Autor však pripomína, že Russell nikdy tento zámer ďalej nerozvinul, a dokonca ani nemohol, lebo jeho kreatívna nezávislá myseľ nebola disponovaná, aby obhajovala nejakú ortodoxiu, dokonca ani vlastnú.

Logicky atomizmus rozvinul a rozpracoval v ambicióznejšom a veľkolepejšom projekte Russellov bývalý žiak L. Wittgenstein v diele *Tractatus logico-philosophicus*. Soames v tretej časti *Ludwig Wittgenstein's Tractatus* (s. 195 – 254) podrobne rozoberá afinity a rozdiely medzi wittgensteinovskou verziou logického atomizmu a jeho russellovskou podobou, detailne si všíma rozdielnu filozofickú motiváciu a odlišnú konceptualizáciu tzv. metafyzických nedeliteľných entít. Práve tieto entity, ich kombinácie a re-kombinácie sú podľa metafyziky *Tractatu* zdrojom každej zmeny a variety možností. Soames vykladá Wittgensteinov pokus dokázať, že takéto metafyzicky jednoduché predmety musia jestvovať. „Wittgenstein's view about metaphysical simples and the way they combine to form atomic facts are among the darkest and most implausible aspects of *Tractatus*“ (s. 213). Najvplyvnejšími konceptmi z *Tractatu* sú povaha významu, logiky, pojmy nevyhnutnosti a možnosti, ako aj Wittgensteinova koncepcia relácie medzi logicky zloženými vetami a atomárnymi vetami. Autor v desiatej kapitole (s. 214 – 233) skúma tieto ústredné idey s akcentom na pravdu, význam a obrazovú teóriu významu, predstavu, podľa ktorej každá nevyhnutnosť má povahu jazykovej nevyhnutnosti, v tom zmysle, že je výsledkom systému, ktorého pomocou reprezentujeme svet, tézu, že máme vety, ktoré sú nevyhnutne pravdivé, ale nejestvujú nevyhnutné fakty, ktoré s nimi korešpondujú, lebo ich nevyhnutnosť je dôsledkom významu slov. Doktrína, že jazyková nevyhnutnosť je logickou nevyhnutnosťou, že každá logická nevyhnutnosť je určená samotnou formou, sa neskôr demaskuje ako problematická. Kým obrazová teória významu mala rozhodujúci vplyv na nasledujúcich päťdesiat rokov chápania filozofie ako jazykovej analýzy, stotožnenie jazykovej a logickej nevyhnutnosti signalizuje paradoxnú povahu *Tractatu*. „Despite its many important insights, it can be seen as an object lesson in the absurdity of going down certain paths all the way to the end“ (s. 253).

Štvrtá časť *Logical Positivism, Emotivism, and Ethics* (s. 255 – 346) vychádza z Ayerovho diela *Language, Truth, and Logic* (1936, 1946), porovnáva

ústredné tézy s Russellovými a Wittgensteinovými ideami. Soames vysvetľuje, ako logický pozitivizmus spája wittgensteinovský test explicitného významu, Russellovu techniku a jeho dôraz na zmyslové dáta a skúsenosť. Ukazuje, že jadrom logického pozitivizmu je analýza významu empirických viet pomocou verifikácie, explikuje silnú a slabú verziu verifikacionizmu, problém analyticity, apriórnosti, a nevyhnutnosti a povahu tzv. protokolárnych viet. Soames opisuje anabázu, ktorú empiristické kritérium významu má za sebou, až kým sa nedostalo k jazykovému holizmu, keď zlyhal pokus formulovať verifikacionistickú teóriu významu pre jednotlivé izolované vety.

V tejto časti sa preberá aj emotivizmus a jeho kritici, pričom sa osobitne analyzuje antikonzekvencionalizmus sira Davida Rossa. Soames podčiarkuje, že pri argumentácii za a proti emotivizmu musíme uplatňovať dve požiadavky, ktoré musí spĺňať teória hodnotiaceho jazyka a hodnotiacich súdov. „R1. The theory must explain the role of reason, reflection, and logic in evaluative matters. R2. The theory must explain how the use of evaluative language and the making of evaluative judgments are related to motivation, commitment, and action“ (s. 315). Napätie medzi týmito dvomi požiadavkami je hlavným kameňom úrazu pri konštruovaní adekvátneho jazyka a hodnotiacich súdov. Jedným z účinkov emotivizmu bolo aj preceňovanie metaetiky na úkor normatívnej etiky. „Emotivism was not a view about which evaluative judgments one should accept, but a doctrine about what one is doing when one accepts any such judgment. Hence, the dispute about emotivism was not a dispute within ethics so much as a dispute about the nature of ethics itself“ (s. 317). V 15. kapitole sa rozoberá antikonzekvencionalizmus D. Rossa, jeho výzvy pre konzekvencionalizmus, jeho teória morálnych záväzkov, varieta *prima facie* povinností atď.

Piata časť s názvom *The Post-Positivist Perspective of Early W. V. Quine* (s. 347 - 406) tematizuje dedičstvo logického pozitivizmu u raného Quina, interpretuje sa jeho pokus dokázať kruhosť dištinkcie analytických a syntetických viet, približuje reakciu Strawsona a Grice na obranu „dogmy“ s akcentom na skutočnosť, že Quinova pozícia ústi do skepticizmu v otázke významu. Záverečná 17. kapitola (*Meaning and Holistic Verificationism*) sa venuje významu a reanimácii pozitivistickej idey empirickej povahy významu a verifikacionizmu v Quinovom podaní a aj jeho kritike. Soames si všima hlavne problematický empiristický odkaz holistického verifikacionizmu (nevymedziteľnosť referencie a nedostatočnú určenosť teórie na základe dát).

Hoci jestvuje viacero výborných prác o analytickej filozofii dvadsiateho storočia (napr. M. Dummett, *Origins of Analytic Philosophy* z roku 1994, anto-

Recenzie

lógia A. P. Martinicha a D. Sosu *A Companion to Analytic Philosophy* z roku 2001, O. J. Urmsona *Philosophical Analysis: Its Development Between the Two World Wars* z roku 1956, A. Strollu *Twentieth Century Analytic Philosophy* a i.), ide o dielo výnimočných kvalít, lebo jeho autor dokáže zrozumiteľne a prístupne rekonštruovať argumenty, doplniť neúplnú argumentáciu a poodhaliť motiváciu alebo pozadie tej ktorej filozofickej pozície. Napokon o relevantnosti a prednostiach tejto knihy svedčí aj to, že jej autor v roku 2003 získal cenu za najlepšiu odbornú vedeckú knihu v oblasti filozofie, ktorú udeľuje Americká asociácia vydavateľov. Hoci u milovníkov múdrosti s veľkým M asi milosť nenájde, mala by získať štatút štandardnej učebnice pre adeptov filozofie a siahnuť po nej by mali aj všetci tí, ktorí sa zaujímajú o analytickú tradíciu, jej zdroje, problémy, riešenia, históriu a súčasný stav.

Tatiana Sedová